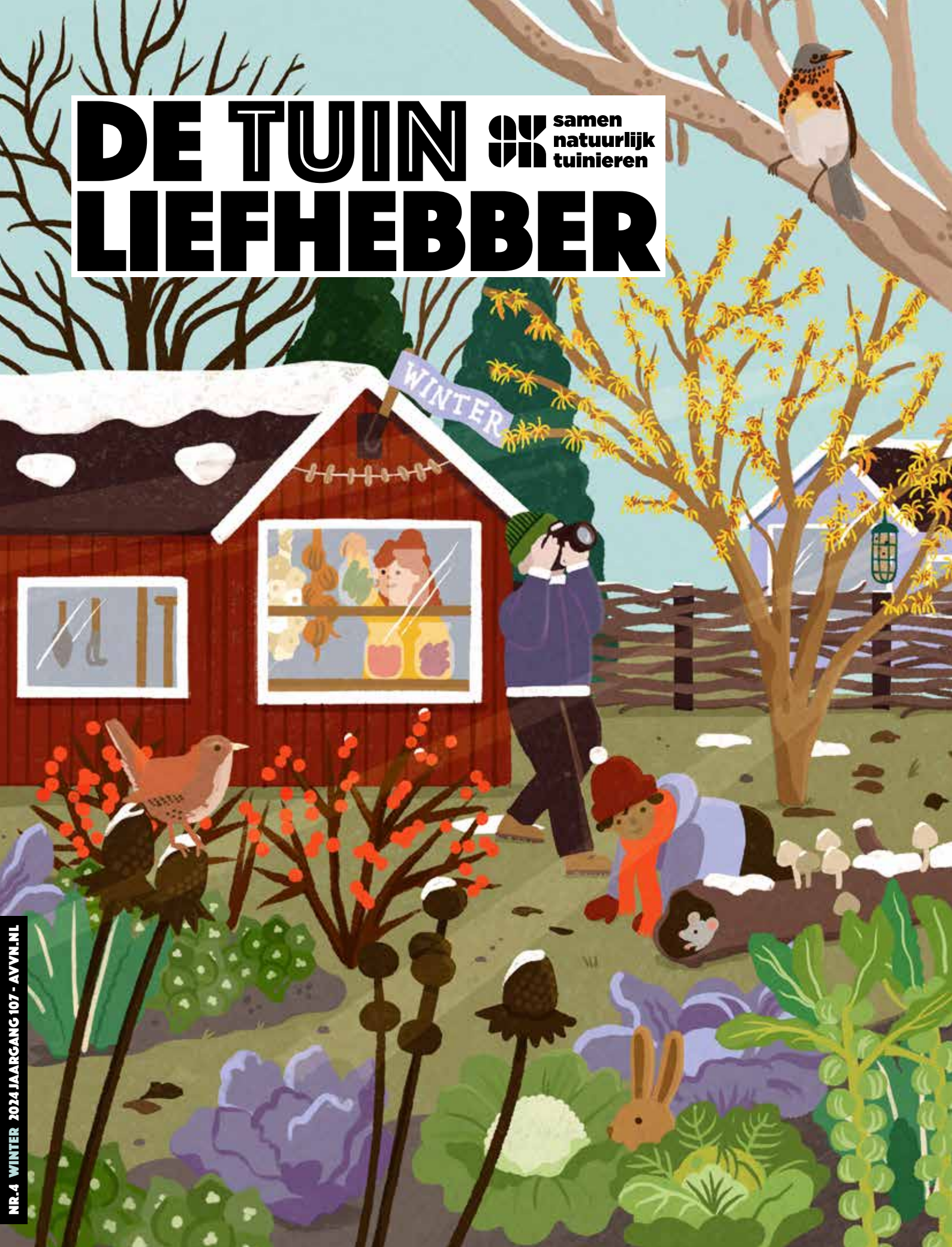

DE TUIN LIEFHEBBER

 samen
natuurlijk
tuinieren

WINTERTIJD

Het klinkt misschien een beetje gek, maar eigenlijk vind ik de winter een perfect tuinseizoen. Ik hoef even niks, behalve tevreden kijken naar de potjes jam en uitgespreide stooferen in de kelder. Zelfs mijn jeugdige pruimenboompje droeg voor het eerst voldoende pruimen voor maar liefst drie potjes jam. In de vriezer liggen nog aardbeien en loganbessen te wachten op verwerking. In de kamer liggen de pompoenen decoratief te zijn tot ze in de soep mogen. Verder geniet ik van de rust die in de natuur neerdaalt. Er hoeft even niet zoveel. De moestuin, die deze zomer een beetje in de versukkeling raakte, heb ik goed schoongemaakt. Dat scheelt volgend jaar veel werk. Het gevallen blad van de linden, hazelaars en esdoorns dat ik jaarlijks in de omgeving verzamel, ligt weer als een warm dekentje over de tuin. Dat is goed voor de bodemdierpjes en voor mijzelf, want het zorgt ervoor dat er in de winter niet allerlei groen ontkiemt. Komend voorjaar kan ik dan makkelijk weer aan de slag.

Niets is heerlijker dan op sombere dagen tuinboeken met veel zomerse foto's doorbladeren. Ze leveren volop inspiratie voor nieuwe plannen. Kijk bijvoorbeeld eens hoe je meer plek voor dieren in de tuin kunt maken. De tuin vervolgens voorbereiden is ook een geschikt winterklusje waar je warm van wordt. Hopelijk heb je in de zomer of herfst alvast de planten gemarkeerd, want midden in de winter is het moeilijk om ze nog te herkennen. De kerstvakantie gebruik ik altijd om de zaden van het afgelopen jaar te controleren en nieuwe zaden te bestellen. Daarbij zit elk jaar iets wat ik nog niet ken en wil uitproberen. Helaas werden mijn bijzonderheden dit jaar opgegeten, maar komend jaar nieuwe kansen. Voor je het weet begint mijn favoriet, de toverhazelaar, te bloeien. Afgelopen zomer zag ik al dat hij nieuwe bloemknopjes vormde. Fijn, zulke voorpret. Daarna komen de sneeuwkllokjes en krokussen en daarna is het uit met de rust. Tijd om de vensterbank te vullen met de eerste voorgezaaide paprika's en tomaten. Geniet dus maar even van de stilte en rust, want het is zo weer voorjaar! ●

© MACHTELD KLEES

Machteld Klees
Hoofdredacteur

DE TUINLIEFHEBBER

Jaargang 107, nr.4 2024

De Tuinliefhebber valt elk kwartaal (seizoen) op de mat bij leden van tuinclubs die zijn aangesloten bij AVVN samen natuurlijk tuinieren en bij supporters van AVVN. Elke editie bevat tips, informatie en inspiratie voor samen groen doen en genieten van het seizoen.

(ADRES)WIJZIGINGEN?

Ontvang je *De Tuinliefhebber* omdat je (volks)tuinvereniging is aangesloten bij AVVN, dan kun je (adres)wijzigingen doorgeven aan de **secretaris** van je vereniging. In alle andere gevallen - bijvoorbeeld als je supporter bent - gebruik je hiervoor het besloten ledennet van AVVN. Via avvn.nl/ledennet kun je gratis een persoonlijk profiel aanmaken waarmee je zelf eenvoudig allerlei praktische zaken kunt regelen. Heb je geen toegang tot het ledennet? Stuur je vraag dan naar: info@avvn.nl.

SUPPORTER VAN AVVN WORDEN?

Lees je *De Tuinliefhebber* wel, maar ontvang je 'm niet thuis? Meld je aan als supporter via avvn.nl/aansluiten. Als je ons steunt met €30 of meer per jaar, krijg je *De Tuinliefhebber* vier keer per jaar thuis én help je ons groen in de buurt te bevorderen en samen tuinieren nog makkelijker en leuker te maken.

Vragen over de Tuinliefhebber?

Vragen of opmerkingen over de inhoud? Geef het door via tuinliefhebber@avvn.nl.

UITGEVER

AVVN samen natuurlijk tuinieren
Vogelvlinderweg 50
3544 NJ Utrecht
www.avvn.nl

REDACTIE DE TUINLIEFHEBBER

Machteld Klees (hoofdredactie)
Wilke Martens (eindredactie)

REDACTIERAAD

Elske Hijlkema, Ellen Jongkind en Paul Verhagen

REDACTIONELE BIJDRAGEN

Lies Couckuyt, Marleen van Es, Yvonne Florissen, Isabelle Jacobs, Machteld Klees, Loethe Olthuis, Suze Peters, Sanne Veel, Daniëlle van Vleuten, Monique van Wegen.

ARTDIRECTION EN VORMGEVING

Frank de Both (daily creative agency) en Marco Zuidwijk (Persmanager)

TECHNISCHE REALISATIE EN PRODUCTIE

Virtùmedia, Zeist

ADVERTEREN IN DE TUINLIEFHEBBER?

Neem contact op met Marieke van Lagen van Virtùmedia via mvanlagen@virtumedia.nl

TUINIER JE MET ONS MEE?

AVVN is de groene familie van tuinliefhebbers. Wij delen graag al onze kennis en ervaring over samen natuurlijk tuinieren.

 avvn.nl

 avvn.nl/ledennet

 facebook.com/AVVN.nl

 instagram.com/samentuinieren

ALTIJD OP DE HOOGTE

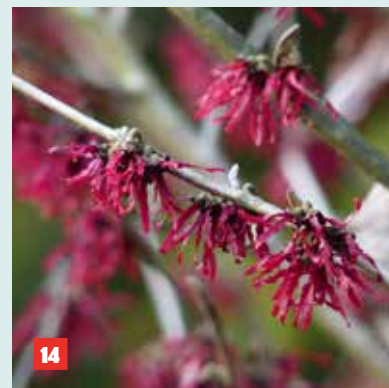
Meld je aan voor onze maandelijks nieuwsbrief via avvn.nl/nieuwsbrief

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 1871-8388

COVERILLUSTRATIE

Floor Rehbach

20

16

24

30

28

IN DIT NUMMER

- 10** **MoestuinMix**
Tuiniers helpen de wetenschap
- 11** **Dieren in de tuin**
Ideeën voor inrichting
- 14** **Plantportret**
Toverhazelaar
- 16** **Plagen in de tuin**
Hongerlappen
- 20** **Buurtgroen in Velp**
De tuin van Sjef
- 24** **Historische tuinen**
Vooroorlogse boerenmoestuin in Putten
- 28** **Zaaien en oogsten**
Marleen tipt winterpostelein

EN VERDER

- 07** **Doorgrond** - Column
Ruud Grondel, voorzitter AVVN
- 08** **Nieuws uit de vereniging**
- 15** **Groene agenda**
- 19** **In de tuin van Loethe** -
Column
- 23** **Winterklusjes**
Column
- 26** **Voor de liefhebber**
Lees-, kijk- en luistertips
- 30** **Fotowedstrijd**
- 31** **Volgende nummer**

DE TOEKOMST VAN AVVN

Op zaterdag 30 november, tijdens een bijzondere algemene ledenvergadering, wordt een voorstel neergelegd dat AVVN moet klaarstomen om ook de volgende honderd jaar de belangen van volkstuinen te behartigen.

WAAROM?

We willen innoveren, de volkstuinlobby daadwerkelijk vormgeven, meer vrijwilligers aantrekken, activiteiten organiseren, ons Keurmerk nieuwe energie geven en de AVVN Academie van de grond krijgen. Hiervoor is een drastische stap noodzakelijk.

ELBA\REC

Het voorstel is om de volledige beleidsvoorbereiding, coördinatie en uitvoering van de vereniging neer te leggen bij een grotere organisatie: ELBA\REC. Een succesvol en innovatief media- en communicatiebureau met een uitstekend netwerk in onze wereld en

in onze lobby-doelgroepen. Eén van de programma's die zij uitvoeren is Stichting Steenbreek, dat onder andere met het bekende NK Tegelwippen een enorm succes kent.

HET TEAM VAN AVVN

Dit betekent echter dat we afscheid gaan nemen van de huidige teamleden, die soms al decennia voor AVVN actief zijn. Zij maakten AVVN groot, zetten zich in met hart en ziel en worden door veel leden gewaardeerd. Het afgelopen jaar hebben zij met ons meegedacht over onze uitdagingen. Daarbij zijn zij gaan inzien dat deze stap het beste is voor de leden van AVVN.

BESTUURSLEDEN

AVVN blijft een vereniging waar de leden het eerste en laatste woord hebben. Het bestuur zet de lijn uit en bewaakt deze. Dat bestuur zal meer strategisch worden en als opdrachtgever naar ELBA\REC functioneren. We hebben dringend nieuwe bestuursleden nodig! Heb je bestuurlijke ervaring? Draag je volkstuinen een warm hart toe? Wil je

meehelpen om deze grote verandering tot een succes te maken? Meld je aan, bel ons of mail naar bestuur@avvn.nl.

CONCLUSIE

Volkstuinen zijn een essentieel onderdeel van de Nederlandse samenleving en ons landschap. Zij en dus ook AVVN, moeten al bij de start van gebiedsontwikkeling meer invloed uitoefenen – van zich laten horen, meeonderhandelen en adviseren. Ons Keurmerk moet de standaard worden waar volkstuinparken en andere belanghebbenden waarde aan hechten. De enorme kennis die aanwezig is moet meer benut worden via de AVVN Academie. We bouwen het goede werk van onze actieve leden uit. We intensiveren de relaties met groene organisaties en wetenschap. En wij zien potentieel om weer te groeien in aantal leden tegen een geleidelijk dalende contributie. Dit alles gaan we met deze ontwikkeling mogelijk maken, daarvan zijn we overtuigd. Houd de ontwikkelingen in de gaten op onze nieuwspagina: www.avvn.nl/nieuws ●

JUBILEUMBOEK OVER HONDERD JAAR DE PIONIERS

In 2025 bestaat de vereniging van amateurtuinders De Pioniers uit Utrecht negentig jaar. Rond de jaarwisseling zal het boek *Van volkstuinencomplex tot tuinenpark* verschijnen. In dit boek wordt de lange geschiedenis van De Pioniers beschreven. Deze gaat terug tot de jaren twintig van de vorige eeuw. Niet alleen het volkstuinwezen is in negentig jaar van karakter veranderd, ook het historische gebied waarin de geschiedenis van De Pioniers zich afspeelt, heeft een ware metamorfose ondergaan. De eerste voorzitter en oprichter van AVVN, Jan Vroegop, was betrokken bij de oprichting van De Pioniers. Ook was hij aanwezig bij de officiële opening van het tuinencomplex aan de Ezelsdijk. Op de

foto zie je hoe Jan Vroegop de Pioniersvlag in de kleuren rood, wit en groen omhoog hijst. Links van hem staat Jan Hellevoort, oprichter en voorzitter van De Pioniers. ●

Meer weten? Kijk op hun website: www.depioniers.nl/geschiedenis

Officiële opening van De Pioniers op de Ezelsdijk, 18 juli 1936.

'WE ZIJN ER EEN HECHTERE CLUB DOOR GEWORDEN'

De Groene Lunet in Utrecht had dit jaar een herbeoordeling voor het Keurmerk. Vier jaar geleden was het tuinenpark met het Keurmerk gestart en behaalde het drie van de vier stippen. Er waren dus nog wat verbeteringen mogelijk.

Toen het tijd werd voor de herbeoordeling, heeft het park een aparte commissie in het leven geroepen. De commissieleden hebben het rapport van vier jaar geleden minutieus doorgenomen om erachter te komen hoe en waar ze konden verbeteren. Een belangrijk punt was het maaibeleid. Vroeger maaiden ze elke twee weken alle graslanden. Dat hebben ze veranderd naar twee keer per jaar. Het resultaat: een prachtig ouderwets weiland vol met bloemen en kruiden. Daarnaast hebben ze meer slaapplaatsen voor dieren gemaakt, zoals een egelhuis en vogelhuisjes. Dit zorgde

ook weer voor een leuke activiteit voor de buurtkinderen: vogelhuisjes maken. De buurt meer betrekken bij de tuin was ook een belangrijk verbeterpunt.

In de tussentijd is, mede door het Keurmerk, de cultuur op de tuinvereniging veranderd. De leden tuinieren steeds minder alleen voor zichzelf, maar doen meer mee aan het grote geheel. De tuinbeurten worden druk bezocht en de tuinders zijn enthousiast geworden over natuurlijk tuinieren.

Het resultaat van de herbeoordeling: vier stippen voor De Groene Lunet! Dat is niet alleen een meerwaarde voor de biodiversiteit: 'We zijn er een hechtere club door geworden', aldus voorzitter Frank Hoek. 'Ook treden we meer naar buiten. Dat vinden wij als bestuur de grootste winst van het Keurmerk.' ●

NIEUWS TE MELDEN?

Laat het ons weten via marketing@avvn.nl. We delen het graag op onze website of op onze socialemediakanalen. Wil je een vraag stellen aan medetuinders of bestuursleden? Stel 'm in ons ledennetwerk!

avvn.nl/nieuws

facebook.com/avvn.nl

instagram.com/samentuinieren

linkedin.com/company/avvn

Frank Hoek, voorzitter van ATV De Groene Lunet, introduceert AVVN-bestuurslid Ans Hobbelenk, die de vierde stip van het Keurmerk kwam uitreiken tijdens het drukbezochte oogstfeest van de vereniging.

Kramsvogels zijn dol op bessen.
(Foto: Wolverlei/Martin Stevens)

IDEEËN VOOR INRICHTING

Opruimers, opeters of bestuivers: allerlei dieren en insecten hebben een belangrijke functie in de tuin. Maar hoe zorg je er eigenlijk voor dat ze naar je tuin komen en het daar fijn hebben? De inrichting van je tuin speelt daarbij een grote rol. Geen zorgen, niet alles hoeft op de schop. We laten zien hoe je je tuin kan aanpassen, afhankelijk van je wensen.

TEKST: MACHTELD KLEES

SMULPARTIJ

Zaden en bessen zijn ideaal vogelvoer. Uitgebloeide planten zoals kaardenbol en teunisbloem zijn een bekende magneet voor kneuen en putters. Mussen smikkelen graag onkruidzaadjes. Merels, kramsvogels en koperwieken zijn dol op bessen. Herfst is echt bessentijd, maar met slimme keuzes kun je het hele jaar door bessen serveren. Het bessenseizoen begint al in de nazomer met lijsterbes en vlier, gevolgd door meidoorn. De rode bessen van de Gelderse roos blijven lang hangen en leveren voedsel

als de lekkerder bessen allang op zijn. De zwarte bessen van klimop rijpen pas tegen het voorjaar en geven ook voedsel in de magere tijd. Andere mooie bessendragers zijn rode en gele kornoelje, hulst en taxus. Stekelige struiken zoals een hondsroos, egelantier of sleedoorn hebben naast de voedselvoorraad het voordeel dat ze plek voor een veilig nestje bieden. Wees bij sleedoorn wel alert op de worteluitlopers, waardoor deze struik minder geschikt is voor een kleine tuin.

Tip!

Kijk eens op vogelbescherming.nl en zoek op bessentalender. Daar vind je een mooi overzicht van geschikte bessen, jaarrond!

GAZON

Een grasveld is heerlijk voor de kinderen en makkelijk in onderhoud, maar ook wel wat saai. Het gazon kan eenvoudig aangekleed worden met vroege voorjaarsbolletjes. Denk aan sneeuwklokjes, winterakoniet en krokussen. Eind januari komen ze al boven de grond, een feestelijk gezicht. Vroege insecten zijn er ook blij mee. Na de bloei is het even geduld hebben, want het gras kan pas gemaaid worden nadat het blad van de bolletjes is afgestorven. Je geduld wordt beloond doordat ze elk voorjaar terugkomen en zich uitbreiden. Nadat het blad afgestorven is, kan de rest van de zomer het gras gewoon gemaaid worden. Een andere mogelijkheid is om een deel van het gazon minder te maaien. Je kunt goed spelen met de vorm, bijvoorbeeld een minder gemaaid 'eilandje'. Daar krijgen klavers, madeliefjes en de tere blauwe bloemetjes van draadereprijs meteen meer kans. Je kunt het ook grootser aanpakken en het gazon omvormen naar een bloemenweide. Dat heeft de

Krokussen en sneeuwklokjes fleuren het gazon op. (Foto: Machteld Klees)

meeste kans op succes wanneer het gazon niet sterk bemest is geweest. Mooie soorten zijn wilde peen, beemdkroon en beemdooievaarsbek. Ook een bloemenweide moet gemaaid worden, zij het maar een of twee keer per jaar. Een gewone maaaimachine komt er dan niet meer doorheen. Een klein oppervlak kun je prima met de elektrische heggschaar maaien. Ook kun je een handsikkel of, voor de liefhebbers, de zeis gebruiken.

BLOEMENBORDER

In de border kun je veel keuzes maken die gunstig zijn voor insecten. Allereerst natuurlijk door gifvrije planten te kopen. Ook kun je kweekvormen met 'dubbele' bloemen vermijden, want die bevatten vrijwel geen nectar of stuifmeel voor insecten. Behalve de bekende tuinplanten kun je ook een paar inheemse planten gebruiken. Je kunt overwegen om éénjarige perkplanten te vervangen door langer levende vaste planten. Dat bespaart geld, want je hoeft niet jaarlijks nieuwe plantjes te kopen. Bovendien worden perkplanten nog vrijwel niet gifvrij geteeld. Vaste planten, mits ze op de goede plek en grondsoort groeien, kunnen jarenlang plezier geven. Doordat ze lang meegaan is het ook een duurzame keuze. Er zijn heel wat soorten die we vroeger 'tweejarig' noemden, maar die tegenwoordig vaak als 'kortlevend' gezien worden. Voorbeelden zijn teunisbloem, vingerhoedskruid en de toortsen zoals koningskaars. Zulke planten hebben wat meer aandacht nodig dan gewone vaste planten. Ze verjongen door zich jaarlijks uit te zaaien. Als dat niet gebeurt, verdwijnen ze binnen enkele jaren uit de tuin.

DOOD HOUT LEEFT

In dood hout kunnen tal van dieren leven en zich verstoppen. Ook kunnen er paddenstoelen groeien. Dood hout kun je op veel manieren gebruiken, bijvoorbeeld in een takkenril. Zo'n takkenril maak je door om de 1,5 tot 2 meter twee staken of paaltjes in de grond te slaan (onbehandeld hout). Daartussenin kan het snoeihout opgestapeld worden. De paaltjes zorgen ervoor dat het stevig blijft liggen. Het hout zal langzaam verteren en kan telkens van bovenaf aangevuld worden. Heerlijk om snoeihout kwijt te raken en grote kans dat een roodborst of winterkoning in de takkenril gaat broeden. Een dikke tak of fraai gevormde boomstam kan jarenlang een decoratief element vormen en langzaam overgroeid raken. Kronkelige takken kunnen in een hek of in een fantasiebouwwerk verwerkt worden. Een creatieve motorzager kan zelfs een dode boom veranderen in een fraai beeld.

Dood hout hoeft niet saai te zijn.
(Foto: Machteld Klees)

GENIETEN VAN SCHADUW

Bomen en struiken zorgen voor volume en hoogte in de tuin, en geven verkoeling op warme dagen. Als extraatje geven ze fraaie herfstkleuren en bessen voor de vogels. Een klein boompje ziet er schattig uit, maar kan in een paar jaar tijd uitgroeien tot een enthousiaste jonge boom. Daarom is het

goed om een boom alleen daar te planten waar hij ook de ruimte krijgt om zich te ontwikkelen. In een kleinere tuin kun je kiezen voor een boom die van nature klein blijft of goed snoei verdraagt, bijvoorbeeld een fruitboom. Struiken kunnen zich ook prima als een kleine boom gedragen, bijvoorbeeld een krentenboompje of gele kornoelje. In een warme zomer is het onder een boom aangenaam vertoeven. Zorg dus voor een gezellig zithoekje in de schaduw.

DE HOOGTE IN

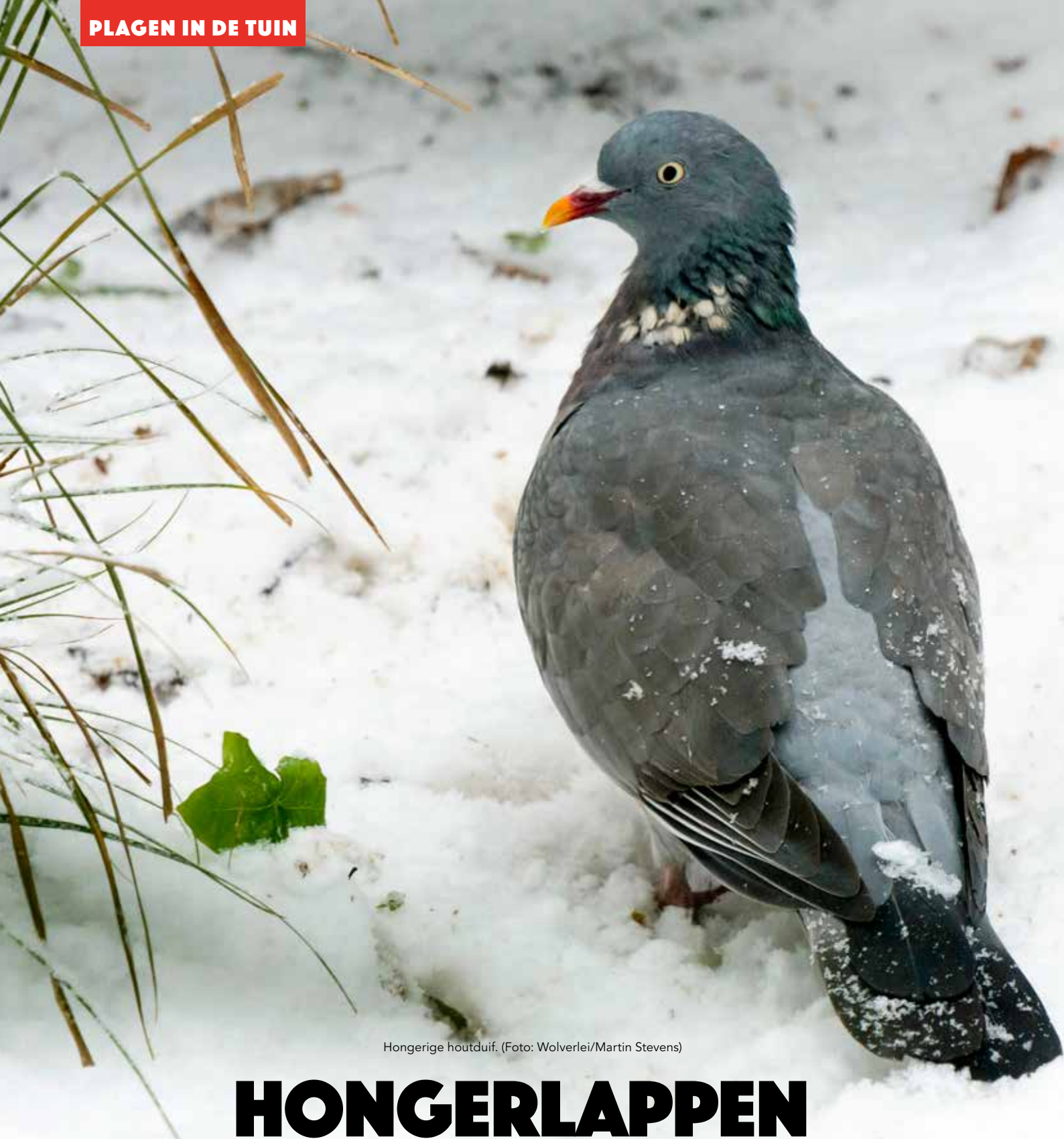
Als je weinig ruimte hebt kun je de hoogte ingaan met klimplanten. Ze onttrekken lelijke muren en schuttingen aan het zicht. Tussen de takken kunnen vogels veilig broeden. Zelfhechtende klimmers zoals klimop, klimhortensia en wingerd hoeven niet geleid te worden. Afknippen waar ze niet gewenst zijn, zoals bij kozijnen en de dakgoot, is voldoende. Andere klimmers zoals kamperfoelie en blauweregen moeten geleid worden. Dat kan via spandraden of een klimrek (trellis). Dat vergt wat meer werk, maar het is ook makkelijker in goede banen te leiden. Klimplanten hebben heel weinig grondoppervlak nodig en kunnen wel een groot oppervlak vergroenen. Een groot voordeel in een kleine tuin.

WATER, ALTIJD LEUK

Water trekt leven aan. Zelfs van een vogelbadje wordt al gretig gebruikgemaakt, zeker tijdens een droge zomer. Rekening houdend met de grootte van de tuin, is er altijd wel een mogelijkheid om water toe te passen. Met vijverfolie kan een vijver in elke gewenste vorm en grootte gemaakt worden. Ook voorgevormde vijvers zijn er in allerlei maten en vormen. In een met water gevulde metselkuip kunnen water- of moerasplanten groeien. Overtollig regenwater kan opgevangen worden in een wadi, Arabisch voor 'droge rivierbedding'. Het water krijgt dan de kans om in de bodem te zakken. Op zandgrond is dat het eenvoudigst. Het regenwater leiden naar een lager gelegen en iets uitgegraven stuk, is al voldoende. Als het water niet snel genoeg wegzakt, bijvoorbeeld op kleigrond, kan een gat gevuld met grind uitkomst bieden. Zo'n gat kan eenvoudig met de grondboor gegraven worden. Als de grondwaterstand van nature hoog is, bijvoorbeeld op veengrond, dan is een wadi lastiger te realiseren. Dan is een regenton een eenvoudige en beproefde opslag. ●

Koningskaars. (Foto: Machteld Klees)

Hongerige houtduif. (Foto: Wolverlei/Martin Stevens)

HONGERLAPPEN

Niets is erger dan zien hoe jouw zorgvuldig verzorgde planten worden aangevallen. Voordat je de verdediging ingaat, is het slim om stil te staan bij de rol van plaagdieren in het ecosysteem van je tuin. In deze serie leer je meer over de functie van plagen in je tuin.

TEKST: SUZE PETERS

De natuur trekt zich terug. Veel dieren zijn in winterslaap. Allerlei insecten overwinteren als ei, pop of als imago op een veilig, droog schuilplekje tot de temperatuur weer stijgt. Slakken verstoppen zich onder de grond. Van hen zul je weinig last hebben dit seizoen. Toch zijn er altijd opeters wakker, ook in de winter. Een bladerdek van gevallen blad op de grond is als een dekbedje voor bodemdieren. Zolang de bodem nog niet bevroren is, gaat hun werk van blad verteren onverstoord door. Ik vind het altijd een wonder als je aan het einde van de winter door het dikke pak bladeren heen de grond weer kan zien; alleen de nerven en de steeltjes zijn nog over. Zorg voor deze harde werkers door waar kan het blad te laten liggen. Zij zorgen ervoor dat het omgezet wordt in voedingsstoffen en verbeteren de bodemstructuur door hun gangetjes. Om ervoor te zorgen dat alles op zijn plek blijft, kun je takken of stukken gaas over de bladeren leggen, zo weet je zeker dat de wind er niet mee vandoor gaat. Scharrelende vogels op zoek naar wormen kunnen ook de bladeren wegkrabben met hun pootjes, waardoor er toch aarde bloot komt te liggen. Deze vorm van grondbewerking kan ook gedaan worden door gravende zoogdieren, zoals konijnen. En wat denk je van molshopen aan het einde van de winter? Wist je dat die XXL-hopen die je soms ziet kraamkamers zijn? Mollen helpen je van allerlei engerlingen, aardrupsen en emelten af, dus laat ze als het even kan hun gang gaan. Gooi molshopen niet dicht, laat de gang intact en gebruik de rulle aarde om in te zaaien.

BLOEMBOLLEN

Heb je in de herfst allerlei leuke bolletjes en knolletjes in de grond of in potten gestopt? Dan is niets frustrerender dan wanneer je aan het einde van de winter ziet dat ze uitgegraven en opgegeten zijn. Grote kans dat je de familie muis hebt gevoed. Onder de grond kunnen woelmuizen en

Reeën vreten graag de bast aan. (Foto: Pixabay)

woelratten flink schade aanbrengen aan de wortels van fruitstruiken en bomen. In de moestuin doen ze zich te goed aan de wortels, pastinaken, rammenassen en andere wortelgewassen. Woelmuizen zijn slimme dieren: ze zijn moeilijk voor de gek te houden en daarom lastig te bedwingen. Als alle gewassen van het land zijn, dan zie je ook beter waar kleine knaagdieren zich in de grond verschansen. Aan de diameter van de holletjes kun je zien met welk dier je te maken hebt. Veldmuizen of bosmuizen vinden vaak een schuilplaats in tuinkisten en schuurtjes. Ze foerageren gevallen zaden en noten. Als ze niet met al te veel zijn, dan heb je eigenlijk weinig last van ze. Behalve als ze gaan knagen aan tuinhandschoenen, je tuinfleece, je kussens of tafelkleed om nestmateriaal te verzamelen. Grrrr... Wat bloembollen betreft: die kun je in potten planten en daar dan fijn gaas overheen leggen, zodat de muizen er niet bij kunnen. In de tuin is dat helaas lastiger. Dan wil je misschien toch kijken of je natuurlijke vijanden kunt inzetten. Hangen er al uilenkasten in de buurt? Een nest uilskuikens verorbert heel wat muizen. Vaak is er in de buurt wel een uilenwerkgroep die je kunnen voorzien van kasten en kunnen adviseren bij het plaatsen ervan. Gebruik je muiszengif? Realiseer je dan dat deze bedreigend vogels dat ook binnenkrijgen.

Bovendien, als je muizen doodt, neem je ook het uilenvoer weg. De bast van fruitstruiken en -bomen is geliefd bij konijnen. Wanneer er geen wortels en knollen meer te vinden zijn, dan willen deze knaagdieren zich weleens voeden met boomschors. Als de vraatschade zich hoger op de stam bevindt, dan is de kans groot dat er een ree langs is geweest.

COMPOSTHOOP

Om te voorkomen dat er ratten in je composthoop gaan wonen, gooi je er liever geen gekookte etensresten op. Het probleem is vaak dat het composteerproces niet goed genoeg op gang komt, waardoor je in plaats van een hete hoop, die de 60 graden aantikt, een lauwe hoop hebt. Onvoldoende afwisseling van groen en bruin materiaal en weinig zuurstof, zijn daar de oorzaak van. Houd je hoop goed vochtig en zorg dat je hem een paar keer omzet. Zo zorg je er ten eerste voor dat je compost sneller klaar is en ten tweede verstoor je de plek waardoor ratten zich er niet in gaan nestelen. Want voor ratten is het natuurlijk een hele fijne plek en dan krijgen ze er ook nog gratis verwarming bij van de warmte die vrijkomt van langzaam composterend groenafval. Geef die dieren eens ongelijk dat ze daar willen overwinteren. Houd er bij het omzetten van je hoop

rekening mee dat er misschien al andere dieren in wonen. Zeker als je dat al een tijdje niet gedaan hebt. Zo kwam een vrouw op mijn moestuincomplex een keer met een emmer langs waarin drie naakte baby-muisjes lagen. 'Gevonden in de composthoop, het spijt me zeer maar ik ga ze wel vernietigen.' Ik keek in de emmer en zag dat de jongen spitse snuitjes hadden. Jonge spitsmuizen! Toen ik haar vertelde dat spitsmuizen juist helpen om allerlei plaaginsecten onder controle te houden, keek ze me verbaasd aan. Deze muizen zijn insectenetters en geven dus niks om jouw oogst. Omarm ze in je tuin, want zij zijn je tuinhulpers. Ze eten insecten, wormen en slakken!

VOGELS

Toen ik het *Plaagdierboek* liet meelezen door een verwoed vogelaar, kreeg ik commentaar op het feit dat vogels als plaagdier een heel hoofdstuk kregen. Ook hier geldt weer: je ervaart iets pas als een plaag wanneer het iets aantast of opeet wat jij eigenlijk had willen oogsten. Je kunt dan de samen-delenregel naleven. Maar als de vogels alles nemen en jij niets meer overhoudt, dan is een vogel toch echt een plaagdier! Dat vogels bessen en ander fruit eten in

Spitsmuis. (Foto: Pixabay/Roland Steinmann)

de zomer en herfstmaanden is bekend, maar er is minder aandacht voor winterschade op het land door vogels. En dat kan flink pijn doen als je sinds juni je koolplantjes zorgvuldig met veel liefde hebt opgekweekt, van rupsen hebt gered en ze hebt vertroeteld om in de wintermaanden te kunnen oogsten, om er dan in de winterperiode, waarin sowieso weinig vers groen te oogsten valt, achter te komen dat je koolplanten tot de grond aan afgepikt zijn door duiven of fazanten. Er zit niets anders op dan je kolenbed te beschermen met

gaas. De overlast van fazanten schijnt intens te zijn, omdat zij nergens voor terugdeinzen. Ik was bij de Weidetuin in Nieuwerkerk aan den IJssel en daar gebruikten ze netten met gespannen gele draden. De draden waren een innovatie, want daarvoor landden de fazanten gewoon op het gaas en vreten tussen de mazen door. Deze eenvoudige aanpassing voorkomt dat de gaastunnel platduwen en daarmee konden ze de oogst veiligstellen. Wil je de plaagdieren in je tuin beter begrijpen, dan helpt het om je te verdiepen in hun leefwijze. Daardoor zie je vanzelf welke functie ze hebben in het ecosysteem van je tuin. Vaak ga je dan anders naar ze kijken en wil je de biodiversiteit in je tuin vergroten. Het aantal soorten wil je niet beperken maar juist uitbreiden, zodat er weer een natuurlijk evenwicht kan ontstaan. En het mooiste is: dat komt dan vanzelf. ●

Afgeknaagde wortels. (Foto: Suze Peters)

Suze Peters is auteur van *Het Plaagdierboek* waarin nog veel meer dieren onder de loep worden genomen. Kijk voor meer informatie op www.suzepeters.nl.

De jeneverbessen, compleet met jeneverkruid.

DE TUIN VAN SJEF

BEESTJES WELKOM!

Verscholen achter een paar Velpse villa's ligt de Tuin van Sjef. Een waar paradijsje waar alle dieren uit de buurt (behalve honden en katten) welkom zijn, letterlijk een buurttuin dus. Naamgever was Sjef van der Molen (1945-2014), kunstenaar én bevlogen natuurliefhebber. Zijn motivatie: 'Ik wil gewoon zoveel mogelijk leven om me heen hebben.'

TEKST & FOTO'S: MACHTELD KLEES

Je kunt hier tegelijkertijd in het bos zijn, bij het water of je in Zuid-Frankrijk wanen.' Aan het woord is Jeanette Muts, een van de vrijwilligers die de Tuin van Sjef onderhouden. Zij brengt onder woorden waar de tuin in uitblinkt: diversiteit. Sjef van der Molen hield van het Zuid-Franse landschap met kalkrijke hellingen met jeneverbessen. Zo iets wilde hij ook wel dichtbij hebben. Pal op het zuiden verrees dan ook een kalkhelling van zo'n vier meter hoog. Op deze kunstmatige rotswand vonden zon- en droogteminnende soorten een plek, zoals de heerlijk geurende lavendelbladige salie en natuurlijk een Franse roos. De

schaduwrijke noordkant van de muur is een perfecte plek voor varens. Bovenop staan flink uit de kluiten gewassen jeneverbessen, geflankeerd door een reusachtige Schiedamse jeneverkruid, ooit als grap door medekunstenaar Arild Veld geplaatst. Achterin de tuin, in de schaduw van de bomen en struiken is de sfeer heel anders. Daar vind je hoogteverschillen die met spannende trappetjes overbrugd worden. Een reeks kleine vijvers draagt bij aan de geheimzinnige atmosfeer.

BEESTJES EN HERGEBRUIK

Van der Molen groeide op in het Arnhem van net na de oorlog. Het

puin dat na de Slag om Arnhem achterbleef was een geweldige speelplek. Hier ontdekte hij allerlei kleine beestjes. Zijn interesse in die beestjes bleef de rest van zijn leven, net als een passie voor het hergebruik van materiaal. Als klein kind was hij ook al gek op tekenen. Zijn pleegouders stimuleerden zijn tekentalent en natuurliefde. Dankzij hen zijn veel kindertekeningen bewaard gebleven, vol beestjes en natuur. Tekenen bleef hij de rest van zijn leven doen. Hij maakte onder meer een reeks fijnzinnige potloodtekeningen waar behalve planten en dieren ook altijd menselijke invloed op terug te zien is. Begin jaren tachtig verhuisde Sjef naar

Truus Schennink (midden) met een aantal vrijwilligers onder de poort.

Velp. Toen zat er nog een autosloperij op het terrein. Na de sanering trok hij al zijn ideeën over hergebruik uit de kast en ging met de inrichting aan de slag. Later kwam er nog een deel bij, tot een totale grootte van zo'n 900 m². Buurtbewoners brachten aanhanger-

De vochtige, schaduwrijke achterzijde van de tuin.

tjes met puin van verbouwingen. In het café ontmoette Van der Molen een dakdekker. Zo kregen de daken van heel wat Velpse huizen een tweede leven als dakpannenwal in de tuin. Langzaam maar zeker ontstonden stapelmuren, hoogteverschillen en werd de grote vijver uitgegraven. Steeds meer planten vonden een plekje, in hun kielzog volgden ook steeds meer dieren.

POORT

Van der Molen was een begenadigd natuurliefhebber, tuinman én kunstenaar. Dat leverde een bijzondere aanleg op. Meest in het oog springende is de imposante toegangspoort waar je onderdoor loopt om bij de grote vijver te komen. De poort is uitbundig versierd met schelpen, fossielen, tegeltjes en serviesgoed. Zelfs na uren kijken ontdek je toch weer iets nieuws. Begroeide muren, trappetjes en een reeks vijvertjes bepalen het beeld van de schaduwrijke achterkant van de tuin. De afwisseling, telkens met verrassende vormen en doorkijkjes, geeft het gevoel dat de tuin veel groter is dan in werkelijkheid.

WATER

Aan de Veluwezoom voeren verschillende beken het water van de Veluwe af richting de IJssel. Langs de Tuin van Sjef stroomt de Rozendaalse beek. Dat is boffen, want bijzondere soorten kunnen hierdoor de tuin bereiken. Ook levert de beek water voor de reeks van telkens iets lager liggende vijvertjes, onderling verbonden met goten. Uiteindelijk komt het water in de grote, zonnig gelegen vijver terecht. Die vijvers waren lange tijd een zorgenkindje. De gootjes die de vijvers onderling verbinden zijn gevoelig voor lekkage, net als de gemetselde vijvers zelf. De vrijwilligers hebben afgelopen jaren veel werk verzet om alles weer te laten stromen zoals bedoeld, dankzij een pompje dat het water uit de beek omhoog pompt. De vijvertjes met het stromende water zorgen voor een feeërieke sfeer. De schaduwrijke, vochtige omgeving zorgt ook voor uitbundige plantengroei, waarbij in het voorjaar knikkend nagelkruid en eenbes - en later de tongvarens en grassen - in het oog springen.

De grote vijver in de winter.

BUURTTUIN

De grote diversiteit trekt allerlei dieren uit de omgeving aan. Boven de vijver dartelen de weidebeekjuffers en tussen de waterplanten huist de gerande oeverspin. In de vijver zwemt regelmatig een ringslang, die via de beek de tuin veilig kan bereiken. 's Winters gebruikt een ijsvogeltje een kunstwerk, op het eilandje middenin de vijver, vaak als uitkijkpunt. Penseelkevers kruipen over de bloemschermen van de kruidvlier. Uit Zuid-Limburg nam Sjef ooit zeldzame, fijngetekende struikslakjes mee. Ze toveren jaarlijks de bladeren van het groot hoefblad om tot kant. Sjef kon het verhaal erbij zo enthousiast vertellen dat veel bezoekers op slag waardering kregen voor de slakjes. Hij verwoordde het zo: 'Deze tuin toont aan dat mensen in hun directe woonomgeving heel wat planten en dieren weer een kans kunnen geven. Het is een verrukking om weer deel te hebben aan de natuur om je heen.' Die verrukking kon hij als geen ander voelbaar maken.

EEN HECHT TEAM

Dit jaar bestaat de stichting De Tuin van Sjef, die de tuin beheert, 25 jaar.

Van der Molen overleed in 2014, maar dankzij de inzet van partner Truus Schennink en hun grote netwerk bleef de tuin bestaan. Een hechte groep vrijwilligers onderhoudt de tuin. Alle vrijwilligers beamen dat het een fijne plek is om te zijn en samen te werken aan het onderhoud en verder ontwikkelen van de tuin. Bomen groeien en planten breiden zich uit of verdwijnen. De vijvers vragen onderhoud en de paden mogen niet dichtgroeien. Het wieden van de stapelmuren vol bijzondere plantjes is een secuur werkje. De vrijwilligers brengen ook nieuwe elementen in. Zo kwam er een akkertje met bijzondere granen en akkerplanten. De nieuwere stapelmuren Mont d'Alfonso en Mont Marcel zijn vernoemd naar de vrijwilligers die ze bouwden. Alfons Kelderman: 'Iedereen heeft z'n specialiteit. Ik doe veel onderhoudsklussen aan het huis, maar ik houd ook veel van planten en van muurtjes stapelen. De naar mij genoemde Mont d'Alfonso raakte al snel begroeid met bijzondere varentjes, daar ben ik best trots op.' Het aansturen van de vrijwilligers en alle andere zaken is een hele kluit. 'Wat komt er veel bij kijken',

Meer informatie

Vanwege de kwetsbaarheid is de tuin niet vrij toegankelijk. Wel worden er in de zomermaanden regelmatig rondleidingen verzorgd. Groepen kunnen op afspraak terecht. Regelmatig zijn er tentoonstellingen, concerten en andere activiteiten. Om belangstellenden op de hoogte te houden verschijnt een paar keer per jaar een nieuwsbrief.

www.detuinvansjef.nl

verzucht Schennink als tegelijkertijd vrijwilligers discussiëren over nieuwe planten, een bestelling wordt afgeleverd en ik ondertussen mijn vragen stel. Gelukkig dragen de vrijwilligers ook veel verantwoordelijkheid. 'Elke week noteren we gezamenlijk in een logboek wat er is gedaan en wat er de volgende week moet gebeuren.' Cor van Hoften is plantenliefhebber en houdt de lijst van soorten in de tuin bij. 'Het leukste in de tuin vind ik het ecologische aspect. Hoe de planten zich gedragen, soms verdwijnen of juist verschijnen, maar ook dat de tuin geen star geheel is.' ●

Het zeldzame struikslakje.

FOTO'S: WOLVERLEI/MARTIN STEVENS

Over Lies Couckuyt en Monique van Wegen

Samen schreven zij *Het grote ecologische pluktuinboek*. Dit is het boek dat ze eigenlijk zelf hadden willen hebben toen ze jaren geleden startten met het telen van bloemen. Lies is gespecialiseerd in de teelt van bloemzaden. Deze worden verkocht bij vitalerassen.be. Monique schrijft over groen en tuinieren voor onder andere *Libelle*.

WINTERKLUSJES

Grijze luchten, gure wind, berijpte velden in de ochtend. Terwijl de vogels op onze velden de zaden uit de achtergebleven gewasresten eten, kunnen wij het eindelijk eens rustig aan doen en dromen over wat we volgend seizoen allemaal aan bloemenpracht gaan telen.

WINTERSCHOONMAAK

De winter is de perfecte tijd om al je gereedschap eens goed na te lopen en van een winterschoonmaak te voorzien. Maak je gereedschap schoon met water en droog ze daarna goed. Check ook de handvatten en stelen. Snoeischaars scherp je met een diamantvijl of slijpsteen. Smeer ze daarna in met olie, dan heeft roest minder kans. Dit is ook het goede moment om alle zaaitrays, laarzen, klompen en kruiwagens schoon te maken. Al het ondersteuningsmateriaal - zoals netten, touw, paaltjes en bamboestokken - mag ook schoon de schuur in tot het voorjaar.

TEELTPLAN

Een van de leukste klussen in de winter is struinen door zaadcatalogi, bloemzaden kiezen, een teeltplan maken en mijmeren over wat volgend seizoen allemaal mogelijk is. Vraag jezelf af welke bloemen je opnieuw wil zaaien; waar wil je veel van hebben en welke nieuwe soorten of variëteiten wil je eens uitproberen? Die plannen kun je heel groots en verfijnd uitwerken of

je kunt je nieuwe tuin in grove lijnen uitdenken.

Het plan bestaat uit twee of drie grote delen. Het eerste deel betreft de tijd: wanneer ga je een soort zaaien of planten? Vervolgens is de ruimte van belang in je plan: waar zet je de gewassen neer? Tot slot maak je ook een teeltrotatieplan, zodat je tuin extra weerbaar wordt. De crux van teeltrotatie is dat je soorten van dezelfde familie steeds op een andere plek neerzet. Planten uit dezelfde familie trekken dezelfde soort ziekten aan, maar door jaarlijks van standplaats te wisselen verminder je de ziektedruk, kunnen insecten zich minder snel tot een plaag ontwikkelen en kun je werken aan een betere bodemstructuur. In de biologische landbouw is deze rotatieteelt verplicht, maar ook op kleine schaal is het een must. In hoofdstuk 10 van ons boek leggen we uit hoe je je planning optimaal uitwerkt.

GEEN STRESS

Het is heerlijk om in het drukke lente- en zomerseizoen een plan te kunnen volgen dat je in de rustige winter al hebt gemaakt. Geen stress over vragen als 'plant ik dit nu op de juiste plaats?' of 'kan ik nu nog zinnia's zaaien of is het te laat?' Probeer het eens met een eenvoudig plan dat je na elk teeltseizoen weer bijstelt en uitbreidt.

Lies en Monique